

Jukka Laari

SUBJEKTI IDEOLOGIAN MYLLYSSÄ

Oletetaan, että suhtautuisitte varauksellisesti Jacques Lacanin psykoanalyysiin ja saisitte eteenne esityksen, jossa lacanismia yhdistetään marxilaiseen ideologikritiikkiin ja näin muokatulla käsitteistöllä sitten analysoidaan sekä filosofiaa että taideluomia, ja kehoitetaan 'tarraamaan negatiiviseen'. Jos esitystä leimaisivat vielä monet hysteeriset vitsit, joissa osoitetaan kielen ja sosiaalisten tilanteiden paradoksaalisuutta, niin jaksaisitteko lukea jutun loppuun asti vai ohittaisitteko sen uusimpana postmodernistisena hölynpölynä?

Slovenialainen Slavoj Žižek teki tällaisen hämmentävän 'entréen' filosofis-teoreettiselle näyttämölle vuosikymmenen vaihteen tienoilla.¹ Aiemmin hänet tunnettiin lähinnä manner-Euroopan pienissä piireissä, jotka toimivat psykoanalyysin, filosofian ja elokuvateorian liepeillä. Englanninkieliset julkaisut toivat hänet laajemman yleisön eteen. Miestä on pidetty sekä tolkuttomuuksien suoltajana että suhteellisen originellina ajattelijana. Väitöskirjansa hän teki filosofian mahdollisuuden ehdoista Hegelillä ja Schellingillä, ja on sen jälkeen julkaissut tiiviissä tahdissa englanniksi, ranskaksi, saksaksi kysymyksenään, onko mahdollista toistaa Kantin ele ja pyrkiä totuuteen tänään, näinä postmodernin relativismin ja uussofismien aikoina?² Ts. millaista olisi moderni transsendentaalifilosofia, joka kysyisi ajattelun ehtojen perään? Näitä ehtoja hän pyrkii hahmottamaan psykoanalyttistä teoriaa soveltamalla.

Seuraavassa tarkastellaan muutamia Žizekin ajattelun perusteemoja. Aluksi hahmotetaan hänen käsitystään psyykkisestä prosessista ja kielestä, jolle hänen varsinainen antinsa rakentuu, lopuksi hänen ideologiateoreettista oivallustaan pitää fantasiaa elementaarisena ideologisena muotona.

Zizekin työtä leimaa Jacques Lacanin ajattelun tulkinta ja soveltaminen filosofian sekä kulttuurin tutkimiseen. Tämä kiinnostus psykoanalyysiin on filosofista ja poliittista³, ei niinkään terapia-orientoitunutta. Filosofiasa hänen kiinnostuksen kohteenaan on ollut saksalainen idealismi, minkä tuottamaa käsitystä ihmismielestä dynaamisesti maailmansa 'tuottavana' eikä vain maailman heijastelijana hän pitää tärkeänä saavutuksena modernissa filosofiasa. Reaalisosialismin kasvattina ja entisenä althusserilaisena marxistina hän tuntee myös marxilaista teoriaperinnettä. Lieneekin perusteltua katsoa hänen lacanismsinsa kimmonneen althusserilaisesta ideologiateoriasta.

Nykyään hän pitäneen itseään lähinnä lacanilaisena, mutta painottaa 'reaalisen järjestyksen' merkitystä suhteessa 'symboliseen järjestykseen', kun varhaisempi Lacan-tulkinta keskittyi symbolisen ja 'imaginaarisen järjestyksen' väliseen suhteeseen. Žizekin lokerointi on hankalaa, eikä edes kovin hedelmällistä. Itse pitäisin häntä zizekiläisenä (joku toinen saattaisi katsoa hänet ilmeiseksi marxisti-lacanistiksi), siinä määrin omaleimaisesti hän on omaksunut ja sulattanut eri filosofisia

perinteitä omaan ajatteluunsa.⁴ Projekti filosofis-poliittisten johtopäätösten tekemiseksi lacanismista ei ole Žizekin yksityinen yritys, vaan Ljubljanassa toimii samalla asialla kokonainen ryhmä.⁵

Samoin on hankala määritellä hänen tutkimusalaansa — Immanuel Kantin transsendentaalifilosofiassa ja tuoreella Hollywood-elokuvalla ei liene järin paljoa yhteistä? Itse luonnottisin häntä ensisijaisesti ideologikritiikkiä tekeväksi filosofiksi, jonka tarkastelu kattaa sekä filosofian että massaviihteen.

Žizek katsoo Hegelin olevan keskeinen moderni ajattelija, joka otti huomioon *eron* keskeisyyden: Žizekin mukaan dialektiikassa Hegel osoitti ja puki systemaattiseen asuun mahdollisuuden sovittaa yhteen antagonismeja, vastakohtaisuuksia. Ts. 'Käsite' ei 'kumoa' todellisuuden eroja ja vastakohtia, vaan on pikemminkin todiste moisen operaation mahdollisuudesta. Tästä näkökulmasta viimeaikaiset *eron* käsitteeseen takertuvat post-strukturalistiset Hegel-kritiikit osoittautuvat kyseenalaisiksi. Žizekillä tämä dialektiikka-tulkinta sulautuu hänen Lacanilta omaksumaansa 'strukturalistiseen' kieliteoriaan, jossa kieli ei koskaan tuota stabiileja identiteet-

Slavoj Zizek

Slavoj Zizek (s. 1949 Ljubljana, Sloveniassa) on väitellyt sekä filosofia että psykoanalyysista. Hän toimii tutkijana Ljubljanan yliopiston sosiologian laitoksella ja on ollut luennoitsijana ja vierailijana professorina Ranskassa ja useissa yhdysvaltalaisissa yliopistoissa.

1970-luvulla Zizek toimitti mm. pientä jugoslaviaista taidelehteä. 1980-luvulla hän keskittyi tutkijatovereidensa kanssa psykoanalyttiseen teoriaan. Tässä vaiheessa voidaan puhua "slovenialaisen lacanismin" synnystä. Ennen Jugoslavian hajoamista Zizek pyrki (v. 1990) reformistina Slovenian osavaltion presidentiksi ja on Slovenian itsenäistymisen jälkeen toiminut hallitsevassa liberaali-demokraattisessa puolueessa mm. puheiden kirjoittajana. Tästä huolimatta hän pitää itseään "perinteisenä vasemmistolaisena". Estetiikka ja politiikka ovat yleisemminkin hänen kiinnostuksensa keskiössä, kuitenkin lähinnä filosofisen tarkastelun näkökulmasta.

Filosofian tutkijana hän on tarkastellut erityisesti sekä saksalaista idealismia (Kant, Hegel, Schelling) ja Jacques Lacanin psykoanalyysia että näiden välisiä yhteyksiä. Kulttuurifilosofina ja aikalaisanalytiikkona hän on keskittynyt ideologiateorian uudistamiseen ja populaariviihteeseen näkökulmanaan valtaa koskevat kysymykset, valtasuhteiden yhteiskunnalliset ja yksilölliset ulottuvuudet sekä vallan mekanismit ja vaikutukset yksilötasolla. Ideologiateoriikkona hän pyrki paljastamaan itsestäänselvinä tai luonnollisina pidettyjen uskomusten syntyä, julkilausumattomia ennakko-oletuksia ja tiedostamattomia perusteita.

Zizekin vaimo, sosiologi *Renata Salecl* toimii tutkijana Ljubljanan yliopiston kriminologian laitoksella ja newyorkilaisen *New School for Social Research* -korkeakoulun vierailijana. Salecl on julkaissut mm. kirjat *Politik des Phantasmas* (1994) ja *The spoils of freedom. Psychoanalysis and feminism after the fall of socialism* (1994).

1980-luvun lopulta lähtien Zizek on julkaissut tiheään tahtiin. Keskeisimmät teokset ovat *Le plus sublime des hysteriques* (1988, saksaksi *Der erhabenste aller Hysteriker. Psychoanalyse und die Philosophie des deutschen Idealismus*, 1992), *The sublime object of ideology* (1989), *Enjoy your symptom!* (1992, pääosin saksaksi *Grimassen des Realen. Jacques Lacan oder die Monstrosität des Aktes*, 1990), *Tarrying with the negative. Kant, Hegel, and the critique of ideology* (1990, pääosin saksaksi *Verweilen beim Negativen. Psychoanalyse und die Philosophie des deutschen Idealismus II*, 1994), sekä *The indivisible remainder. An essay on Schelling and related matters* (1996).

Zizek on toimittanut teokset *Tout ce que vous avez toujours voulu savoir sur Lacan, sans jamais oser le demander a Hitchcock* (englanniksi *Everything you always wanted to know about Lacan but were afraid to ask Hitchcock*, 1992) ja *Mapping ideology* (1994) sekä yhdessä Saleclin kanssa kirjan *Gaze and voice as love objects* (1996). Zizek on myös toimittanut kymmenen vuoden ajan sarjaa *Wo Es war* (julkaisijana aiemmin *Hora Verlag*, nykyään *Turia & Kant*, Wien). Sloveenien 1980-luvun kirjoituksia löytyy sarjan varhaisista niteistä. *Verso* on alkanut julkaista samannimistä sarjaa vuonna 1984 englanniksi Zizekin toimiessa tässäkin toimittajana.

tejä, vaan on keskeytymättömän differentiaalisuuden leimamaa. Ongelmaksi tulee tällöin stabiilin identiteetin synty, ei sen purkaminen.

On huomattava, että psykoanalyttisen teorian filosofisyyppisessä soveltamisessa ei ole kyse psykologismista⁶, vaan analyttisen teorian pohjalta tehdyistä filosofisista yleistyksistä. Psykoanalyttisen teorian suhde filosofiaan ja tieteesiin on kuitenkin sikäli omalaatuinen, että hahmottaessaan psykologisen prosessin genesisistä ja strukturaatiota se samalla hahmottaa filosofisen ja tieteellisen ajattelun ehtoja, ikään kuin perustelisi niiden mahdollisuutta.⁷

Kielen kategoriasta

Zizekin ajattelulle on leimallista keskittyminen muutamiin

sosiaali- ja ideologiateoreettisesti ratkaiseviin kysymyksiin, joita hän käsittelee kirjasta toiseen.⁸ Yleisen peruskuvion voi-kin hahmottaa yhden teoksen kautta⁹, jolloin esiin nousee kategoriaalinen verkko, jonka ytimessä ovat subjektin, kielen ja ideologian kategoriat.¹⁰

Zizekille kieli, erotukseksi puheesta, on pohjimmiltaan differentiaalijärjestelmä¹¹, vaikka hän saattaakin viitata siihen sosiaalisena verkostona, "jossa merkitys on sikäli kuin se on intersubjektiiivisesti huomioitu".¹² Kieli on formaali, signifi-oiva systeemi, jonka tehtävä on tuottaa merkityksiä. Tämä tapahtuu signifioidun kautta: merkki (esim. sana) koostuu signifioidusta (kirjainyhdistelmä tai akustinen yksikkö) ja signifioidusta (käsite), ja signifioidun arvo määräytyy signifioidun suhteesta toisiin signifioiduihin, sen 'erosta' muihin signifioiduihin nähden.

Nimeäminen on toinen kieleen liittyvä piirre.¹³ Tämä Krip-ken anti-deskriptivistinen idea liittyy kielen ja asioiden väli-seen suhteeseen. Asian ja sanan välinen suhde perustuu siihen, että asiaa nimitetään tietyllä sanalla: asian 'identiteetti' siis on siinä, että se on nimetty tietyllä tavalla ja että siihen viitataan aina samalla sanalla. Zizek haluaa tähän liittyen painottaa nimen roolia: nimi signifioidun on objektin identiteetin ja näin sen tunnistamisen ydin.¹⁴ Differentiaalisuuteen liitettynä tämä idea tuottaa käsityksen, että signifioidun loputon liike pysäytetään tai sidotaan nimeämisen aktissa. Kun yksi, 'puhdas signifioidun', on sidottu, niin tämä vaikuttaa koko siihen signifioidun joukkoon, johon se kuuluu. (Palaan tähän esityksen loppupuolella.)

Zizek ei missään vaiheessa varsinaisesti määrittele kieltä. Tämä on sikäli ongelmallista, että hänen arsenaaliinsa kuuluu myös diskurssin kategoria. Usein näyttää kuin kyse olisi samasta asiasta, mutta yhtä usein Zizekillä on ilmeisestikin mielessään jokin drastinen niitä koskeva ero. Lisäksi Lacanilta omaksuttu symbolisen käsite viittaa kielen suuntaan. Differentiaalisuus yhdistää kaikkia kolmea, ikään kuin niiden toiminnon 'peruslakina'.

Ymmärrän kielen ja diskurssin suhteen Zizekillä niin, että kieli tarkoittaa kaikkia signifioidun järjestelmiä, joista luonnollinen kieli on yksi. Diskurssi puolestaan näyttäisi olevan luonnollisen kielen käyttöä (puhetta tai kirjoitusta). Symbolinen, joka usein pyritään samastamaan¹⁵ kielen kanssa, on kuitenkin parasta käsittää objektiivisten, sosio-symbolisten rakenteiden ja koodistojen sisäistetyksi ('subjektivoiduksi') kokonaisuudeksi¹⁶, joka on psyykkisen prosessin puitteissa siinä määrin omaleimainen, että sitä voidaan kutsua omaksi 'järjestyksekseen'.

Subjektin kategoria

Zizekin näkökulma todellisuuteen on yksilösubjekti, jopa siinä määrin, että hänen on katsottu redusoivan sosiaalisen psykologiseen¹⁷, mutta tästä ei sentään ole kyse. Pikemminkin päinvastoin. Yksi perusoletuksia on, että subjekti kehittyy vain sosiaalisen puitteissa.

Kannattane myös painottaa, että subjektin ja subjektiviteetin käsitteellinen ero on psykoanalyttispohjaisessa ajattelussa keskeistä. Subjektiviteetti esimerkiksi ihmisen minäkokemuksen alana tai itsetietoisuutena (miten se sitten määritelläänkin) on vain yksi subjektin ulottuvuus. Subjekti ei palaudu subjektiviteettiin.¹⁸

Yhden lacanilaisen teesin mukaan subjekti on jakautunut.¹⁹ Teesi viittaa karkeasti sanottuna psyykkisen moniaineeksisuuteen. Jo jako tietoiseen ja tiedostamattomaan viittaa tähän suuntaan. Teesin avaamiseksi tarvitaan joukko lacanilaisia käsitteitä. Itse asiassa subjektin jakautuneisuus tulee eri psyyk-

kisten instanssien yhteydessä ilmi eri tavoin, joten rajaan tarkastelun olennaisimpaan.

Zizek omaksuu Lacanin teorian ‘järjestyksistä’, jota voi pitää Lacanin lisänä Freudin ‘topiikoihin’²⁰ joilla tämä pyrki jäsentämään psyykkistä. Samoin kuin Freudin topiikat, Lacanin järjestykset toimivat samanaikaisesti, päällekkäin, psyykkisessä, vaikka esimerkiksi imaginaarinen kehittyä ennen symbolista.

Zizekiläisittäin reaalin järjestys²¹ on ristiriitaisuuksien kehto. Yhtäältä reaalisessa on kyse siitä, että kielen oppimisen myötä välitön todellisuuskokemus muuntuu symbolisesti välittyneeksi. Symbolinen ‘peittää’ reaalin. Reaaliseen ei tällöin ole pääsyä (paitsi ehkä psykoosissa). Todellisuus on tässä katsannossa aina symbolista — tässä on huomattava, että reaalin ei ole arkikokemuksen todellisuus, joka perustuu symboliseen. Toisaalta reaalin on tavallaan myös symbolisen aiheuttamaa. Tämä johtuu siitä formaaleja systeemejä leimaavasta piirteestä, että niiden joutuessa viittaamaan itseensä ne päätyvät helposti paradokseihin tai anomaliioihin: miten signifikaatio signifioi omaa signifioimistaan? Zizekiläisittäin tällaiset paradoksaalit tulokset ovat reaalin ‘irvistelyä’. Ensimmäisessä mielessä reaalin on siis ‘ennen’ symbolista, mutta toisaalta tämän strukturoimaa, sen ‘jälkeistä’ (vaikka vastustaakin symbolisaatiota). Lisäksi se on jotain symbolisen toimintaa häiritsevää.

Reaalin määrittäminen Zizekillä eri tavoin eri yhteyksissä²² — esimerkiksi suhteessa symboliseen järjestykseen, kuten edellä, tai suhteessa yhteiskunnalliseen toimintaan, jolloin yhteiskunnalliset antagonismit osoittautuvat reaalisiksi, joksikin mitä yhteiskunnat eivät oikein näytä kykenevän käsittelemään, saati hallitsemaan. Sen paradoksaalisuus on siinä, että sillä on ominaisuuksia, vaikkei sitä varsinaisesti ole olemassa. Näin reaalin objekti on syy, jota ei ole olemassa, mutta joka on vaikutuksissaan läsnä — tosin vääristyneenä ja syrjäytyneenä.²³

Reaalin on retroaktiivinen sikäli, ettei meillä voi olla sen mahdollisesta kokemuksesta muistoa (jos se ajatellaan joksikin symbolista edeltäväksi), vaan sen olettamiseen päädytään järjeilemällä. Toisaalta, tavallinen arkinen sattuma, joka hetkeksi pysäyttää symbolisen toiminnan tai häiritsee sitä, on reaalista juuri tässä häiritsevyydessään; siitä ei saada selkoa eikä sitä varsinaisesti edes ole ennen kuin symbolinen pääsee jälleen häiriöttä toimimaan. Tällöin, jälkikäteen, yritettäessä konstruoida sitä loogisesti, se huomataan joksikin symbolisaatiota pakenevaksi.

Imaginaarinen järjestys²⁴ puolestaan käsitteellistää kehityksen varhaisvaiheessa muodostuvaa psyykkistä instanssia: Lapsi ‘peilaa’ itseään suhteessa ‘kuvaansa’ samoin kuin sen kanssa tekemisissä oleviin aikuisiin, jotka se näkee eheinä, kokonaisina olentoina suhteessa omaan, vielä hajanaiseen kokemukseensa (esim. motoriikan, raajojen koordinaation kanssa voi olla ongelmia). Näihin hahmoihin identifioituminen on välttämätöntä itse-identiteetin muodostumiselle, mikä ei perustu itsetuntemukseen — näin tietty illusorisuus osaltaan konstituoii ihmisenä olemista. Illusorisuus on siinä, että subjekti väärintunnistaa itsensä identifioitumalla Toiseen huomaamatta kuitenkaan tämän konstitutiivista roolia omalle kehitykselleen. Subjekti näyttäytyy itselleen eheänä, kokonaisena, muista selvästi erillisenä yksilönä, joka omasta sisäisyydestään käsin, ikään kuin vasta ‘valmiina’, astuu suhteisiin muiden kanssa.

Imaginaarisessa identifikaatiossa identifioitutaan ‘kuvaan’, jossa näyttäydymme itsellemme miellyttävänä.²⁵ Imaginaarinen on myöhemminkin ‘kuvallisesti’ orientoitunutta.²⁶ Zizekin tulkinnassa nouseekin esiin imaginaarisen rooli uskona ‘kuviiin’, jotka verhoavat “nautintoa lupaavia objekteja”²⁷. Imaginaarista luonnehtii myös se, että imaginaa-

risen vastakohtaparin termit täydentävät toisiaan, kun symbolinen suhde puolestaan on differentiaalinen.²⁸

Lopulta symbolinen viittaa sosiaaliseen — sosialisointiin myötä opittuihin ja sisäistettyihin kieleen ja kulttuurisiin jäsenyskoodeihin, joita kaikkia (nyt psyykkisinä) yhdistää differentiaalisuus.²⁹ Lacanilaisen teorian yhteydessä symbolinen on liitetty läheisesti kieleen. Zizekille se oli 1980-luvun lopulla melkoisen formaalinen tekijä, mutta 1990-luvun myötä hän on koettanut siirtää painotusta pois symbolisen ‘puhtaasta formaalisuudesta’, mikä tulee selkeimmin esiin hänen huomautuksessaan, että “todellisuudella itsellään on fiktion rakenne siinä, että se on symbolisesti (tai kuten eräät sosiologit sanovat, ‘sosiaalisesti’) konstruoitu”.³⁰

“Subjektin syy”

Otaksun analyytikon kannalta keskeiseksi sen, että kyse on analysoitavan sosiaalisesta maailmasta ‘hänen päässään’, siitä miten eri elementit (mieli- ja muistikuvat yms.) eri tilanteissa ovat suhteessa toisiinsa ja miten niiden konfiguraatiot riippuvat hahmottoman ‘libidon’ ja formaalisemman symbolisen piiristön välisistä suhteista. Zizek puolestaan keskittyy yhteiskunnan ja yksilön väliseen kytkökseen, jossa symbolinen on keskeisellä sijalla. Hänen tarkastelemassaan ‘symbolisen logiikassa’ on kyse lähinnä siitä, että hän yhtäältä pyrkii osoittamaan sosiaalisessa risteilevien ideologisten elementtien toimintaa ja vaikutusta yksilötasolla, jonka ‘formaalia’ tapahtumista voi koettaa hahmottaa signifioijan liikkeellä. Toisaalta hän kuitenkin pyrkii tätä kautta osoittamaan, etteivät symbolinen ja sen mekanismit varsinaisesti selitä ideologisen toimintaa, koska ‘kenttää’ häiritsee aina symbolisaatiota vastustavan objektin jääne, “joka materialisoi ja tiivistää puhtaan nautinnon”.³¹

Subjektin strukturaatiossa on olottuvuus, joka ei ole läsnä, mutta siitä huolimatta reaalin lailla poissaolollaan vaikuttaa asiain kulkuun — subjektin traumaattinen ydin, ‘objekti pikku a’ eli ‘subjektin syy’, kuten Zizek toistelee.³² Traumaattisena ytimenä se viittaa yhtäältä mihin tahansa varhaiseen, ‘suoraan’, symbolisesti jäsentymättömään (esilingvistiseen) todellisuuskokemukseen, toisaalta differentiaalisuuden ‘keskuksettomuuteen’, signifioijan jatkuvaan liikkeeseen. Erityisesti siinä on kyse — ainakin filosofisessa katsannossa — Kantin transsendentaaliobjektin vastineesta: transsendentaaliobjekti on tekijä, joka mahdollistaa havainnon objektit ikään kuin pitämällä psyykkisessä prosessissa avoinna tilaa, johon objektit konstruoituvat. Samoin lacanismissa objekti pikku a toimii todellisuuden tukena³³ ja tavallaan vetää subjektin intersubjektiiviseen yhteyteen.³⁴ Objekti pikku a on subjektin ja Toisen³⁵ yhteenliittävä taso.

Pikku a:n kautta aukeaa myös analyttisen teorian sosiaalifilosofinen relevanssi: Täyttääkseen konstitutiivisen (‘traumaattisen’) puutteen itsessään subjekti identifioituu Toiseen, mutta identifikaatiokohde onkin puute Toisessa (eli Toinen on puutteensa johdosta subjektin lailla konstitutiivisesti haluava). Pyrkinessään asettumaan Toisen halun objektiksi subjekti asettautuu vastavuoroiseen, puutetta tai ‘tyhjiyttä’ kierrättävään suhteeseen, koska tätä kautta ei löydy mitään ‘substanciaalista.’ Subjektin onkin ‘kuviteltava’ se.

Fantasia ja ideologia

Eräs Zizekin kiinnostavimpia oivalluksia on suhteuttaa psykoanalyttinen fantasian käsite ideologiateoriaan. Tilanne on seuraava. Kieli ja symbolinen järjestys toimivat

differentiaalisesti, eikä niillä ole varsinaista ydintä. (Ainoa 'substantiaalinen' piirre on se, että signifioijan on ankkuroiduttava tiedostamattomaan, jotta subjektilla olisi pääsy symboliseen ja sen myötä intersubjektiiiviseen todellisuuteen.) Asioiden merkitykset ovat periaatteessa muuttuvaisia, koska subjektia leimaa konstitutiivinen tyhjiys. Myöskään subjektin ja Toisen suhteella ei ole takeita, kuten edellä luonnehdin. Diskurssiteoreettinen johtopäätös olisi todeta, että sosiaalinen ja yksilöt muodostavat prosessin vailla tekijöitä. Asiat tapahtuvat kuten tapahtuvat.

Zizekiä tämä ei tyydytä, kuvasta puuttuu jotain.³⁶ Hän ottaa käyttöön fantasia käsitteen, joka viittaa subjektin mahdollittamaan objektsuhteeseen (objektin menetys konstituoii subjektin). Fantasia on imaginaarinen skenaario, jonka tehtävä on tarjota jonkinlainen positiivinen tuki täyttämään subjektin konstitutiivista tyhjiyyttä.³⁷ Tässä se liittyy mm. identifikaatioon: symbolinen identifikaatio liittyy sosiaaliseen positioon, mutta imaginaarisessa identifikaatiossa on kyse samastumisesta johonkin hahmoon³⁸, ja tämä identifikaatio näyttäisi tapahtuvan kiinteässä yhteydessä fantasiaan. Fantasian ytimessä on suhde Toisen haluun: "Fantasia on subjektin tapa vastata kysymykseen mikä objekti hän on Toisen silmissä, Toisen halussa", fantasia on näin "korkein todiste siitä, että subjektin halu on Toisen halua."³⁹ 'Perusfantasia' on traumaattinen, se jäsentää subjektin suhteen olemisensa traumaattiseen ytimeen, siihen, mitä subjekti ei pysty huomioimaan eikä integroimaan symboliseen universumiinsa.⁴⁰

Zizekille fantasia on elementaarinen ideologinen muoto, joka peittää antagonismia,⁴¹ sosiaalista todellisuutta strukturoivan ideologian perustaso.⁴² Huomionarvoista tässä on ensinnäkin se, että hänen mukaansa sosiaalista leimaavat peruuttamaton antagonistisuus, sosiaalisten rakenteiden aukot (kuten puute leimaa subjektia) ja kontingenssi; sosiaalinen järjestys ei ole ennalta-annettu, vaan perustuu ihmisten arkiseen toimintaan. Toiseksi, valtasuhteet ovat keskeisessä asemassa fantasmaattisissa ja ideologisissa prosesseissa, koska ei ole mitään välttämättömyyttä sille, minkä merkityksen ja mielekkyyden asiat saavat.

Juuri tässä yhteydessä Zizek soveltaa Kripken kieliteoriaa. Tarkoitus on selvittää, miten ideologiset merkitykset ja identiteetit lopultakin kehittyvät ja stabiloituvat. Totesin aiemmin nimeämisen ratkaisevaksi. Asian tai objektin identiteetti ei riipu sen omasta karakteristiikasta, vaan siitä että se on nimetty tietyllä tavalla. Jokaisen nimen merkityksen osa on siinä, että se viittaa tiettyyn objektiin, koska se on tämän nimi — koska toiset (viime kädessä Toinen, symbolinen järjestys) käyttävät tätä nimeä kyseiseen objektiin viitatessaan. Näin kehämäinen liike, itseviittaavuus, liittyy jokaiseen nimeen. Nimien käytön välttämätön osa on tämä tautologinen 'mestarisignifioija'.⁴³ Zizekin usein käyttämä esimerkki ideologian toiminnasta on signifioija 'juutalainen': ensin 'juutalaista' luonnehditaan erilaisilla määreillä (ahneus, kierous tms.), sitten suhde käännetään ympäri ja todetaan jonkun olevan kiero tai ahne, koska hän on 'juutalainen'.

Kiinnostavuudestaan huolimatta tämänkaltainen tautologisuus ei kuitenkaan ole psykoanalyttisistä näkökulmista keskeistä. Zizek sitoo objekti pikku a:n, subjektin traumaattisen ytimen, mukaan kuvioon. Ideologisiksi tarkoitettut signifioijat on saatava toimimaan ihmisten psyykkisen prosessin puitteissa tietyllä tavalla, 'mestarisignifioijina', jotka sitovat ideologisen tilan (toiset) signifioijat omaan horisonttiinsa, niin sanoakseni. Tämä ei tapahdu minkään kielellisen kikan ansiosta, vaan 'ideologis-hegemonisen' taistelun kautta.⁴⁴ Jokin enemmän tai vähemmän 'traumaattinen' kollektiivinen kokemus on tehtävä mielekkääksi.

Esimerkiksi nyky-Suomessa sietämätön, aluksi hämmentä-

vä, potentiaaliltaan hämähä lama voidaan tehdä mielekkääksi intensiivisillä symbolisaatioilla, joilla lamaan liitetään vaikeita joitakin tiettyjä tahoja sekä ominaispiirteitä: ay-liike, pankkikelmit, sosiaalipoliitikot jne. ovat kohtuuttomuuksissaan aiheuttaneet tämän häpeän, valtionvelan kasvun, työttömyyden, josta päästään vain kansallisella yksimielisyydellä, yön kiristyksellä, yritteliäisyydellä. (Ensin lama määritellään velan ja työttömyyden kautta, sitten ne havaitaan, koska on lama.) Jos tämänkaltainen operaatio onnistuu, niin silloin lama jäsentää sosiaalista, erottaa ystävät vihamielistä – sosiaalinen toiminta järjestyy laman kautta. Puhdas, merkityksen signifioija koetaan merkitysten tiheydenä. Zizekiläisittäin se on kuitenkin pelkkä puutteen ruumiillistuma.⁴⁵

Zizek siis pyrkii osoittamaan, että yksi, yksilösubjektien vaihe sosiaalisen konstituutiossa perustuu subjektin strukturaatiolle, jossa subjektiksi tuleminen perustuu symbolisen järjestyksen omaksumisen yhteydessä psyykkiseen jäävän puutteen täyttämisyrittelyille. Tämä puutteen täyttäminen on fantasiointia, jossa subjekti pyrkii rakentamaan perusmielekkyyttä maailmalleen ja hakee tähän tarvittavia välineitä symbolisesta (Toiselta). Näitä välineitä tarjoavat sosiaaliset valtakeskittymät, jotka pyrkivät täyttämään symbolisen omilla signifioijillaan. Tällöin sosiaalinen osoittautuu jatkuvan ideologisen kamppailun alueeksi, jossa taistellaan siitä, 'mitä se varsinaisesti on.'

Sama ideologinen dynamiikka leimaa Zizekin mukaan pitkälti myös filosofiaa. Tämä ei ole yllättävää. Onhan psykoanalyttinen perinne Freudista alkaen pitänyt filosofiaa illusorisena muotona, koska subjekti ei voi hahmottaa sitä psyykkistä prosessia, jonka tuloksena ilmenevät 'ajattelu', 'minä', 'maailma'. Filosofiaa uhkaavat koko ajan väärin-tunnistamisen harhat⁴⁶ ja niistä seuraavat subjektivistis-todellisuuden kieltävät käsitykset.⁴⁷

Nyt käsitetään Zizekin saksalaisen idealismin kunnioitus, sillä tästä näkökulmasta se on hiuskarvan päässä totuudesta: Kant ajatteli ensimmäisenä hajakeskitetyn subjektin⁴⁸, Hegel vei dialektiikassaan ajatuksen huippuunsa ja Schelling pyrki kvasi-teologisella spekulatiollaan hahmottamaan 'hengen' synnyn⁴⁹. Vai onko sattumaa, että Spinozan uljas substanssi-metafysiikka aktualisoitui juuri 1700-luvun lopun Saksassa? Tie substanssista (asioiden perustana olevana pysyvänä tekijänä) subjektiin aukeaa, kun substanssin säröt ja aukot käyvät ilmeisiksi. Subjekti syntyy substanssin säröstä. Strukturalistisesti sanottuna subjektin ehto on sen rakenteen aukkoisuus, tyhjiys rakenteen ytimessä.

Lieneekin perusteltua olettaa, että Freud ja Lacan (osin myös Marx) ovat Zizekin mielestä idealistisen projektin loppuunviejiä eli sen tyhjäksi tekijöitä. Hänen näkökulmastaan onkin absurdia palata ajatusmuotoihin, jotka eivät ole sisäistäneet Lacanin opetusta: subjekti syntyy tyhjiydestä, subjektiviteetti on negativiteettiä. Sen sijaan, että palautettaisiin mieleen kysymys ulkona, ikkunan takana, leikkivien lasten 'ontologisesta statuksesta', saattaa olla parempi muistaa filosofian opiskelijoiden introspektiivinen standardiongelma: minä ei voi koskaan tavoittaa itseään, ja silloinkin kun se tavoittaa ajattelun aktinsa, se joutuu huomaamaan, että juuri se itse tarkastelee tuota aktiaan, ettei se taaskaan tavoittanut itseään. Se näyttäisi jatkuvasti pakenevan itseään. Aika on tällöin luonteva oletus tekijäksi, joka häiritsee muuten puhtaista ajattelua. Ajattelu tapahtuu ajan virrassa, joten emme voi koskaan ottaa ajattelun aktia samanhetkiseksi ajattelun kohteeksi. On myös mahdollista, että aika (havaintomuotona) onkin harhaanvievä korvikevastaus. Minä ei näyttäydä itselleen symbolisen piiristön aukkona tai särönä, tyhjiytenä psyykkisen rakenteen ytimessä, vaan se havaitaan ideologisesti:

täyteytenä, substantiaalisena psyykkisenä entiteettinä. Minä pakenee jatkuvasti tarkastelua, koska sitä ei varsinaisesti ole olemassakaan. Minkä ajattelu tietoisuutena jatkuvasti (itseään tarkatessaan) menettää, on sen oman ytimen aukko tai tyhjiys, tai pikemminkin se itse on jatkuvasti paossa tyhjiyteen — eli kyse on ajattelusta negatiivisuutena.

Vastaavasti ei ole myöskään Toista. Kuitenkin Zizekin⁵⁰ mukaan yleinen ideologinen reaktio nyky maailman keskeisiin ongelmiin (ekologinen kriisi ja globalisaatio pääoman jatkuvan ekspansion seurauksena) on paluu esimoderneihin muotoihin, joissa luotetaan Toiseen ja sen illusoriseen mahtiin korjata asiat. Tämän välttämisen oppiminen merkitsee negatiiviseen tarraamista.

Toivon osoittaneeni edes jossain määrin, miten Zizekin ajattelun yleinen tematiikka liittyy mielestäni kiinnostavalla tavalla perinteisempään, erityisesti tietoisuusteoreettiseen (Descartes, Kant, Husserl) filosofointiin. Hän kohdistaa huomion 'tiedostamattomiin', tietoisin ajattelun taustalla toimiviin prosesseihin pyrkiessään sekä idealistisen filosofian osittaiseen kunnianpalautukseen että ajattelun yleensä ehtojen hahmottamiseen. Tätä on mielestäni syytä tervehtiä kriittisellä uteliaisuudella, oltakoon hänen yleisestä ideologia-teoreettisesta projektistaan mitä mieltä tahansa.

Viitteet:

1. Hämmentävää siinä oli se, että hän ei hyväksy ns. post-strukturalistista ajattelua (Jacques Derrida on hänen ykkösvastujansa, mutta myös Gilles Deleuze ja Michel Foucault ovat saaneet osansa hänen kritiikistään) eikä Frankfurtin koulun kriittistä teoriaa (Theodor W. Adorno ja Jürgen Habermas ovat olleet usein hänen tullinjallaan). Hänen tyyliinsä näyttää tyypillisen 'postmodernilta', asiasta toiseen hypyvältä esseistikalta, mutta hänellä ei kuitenkaan ole mitään positiivista sanottavaa esim. Jean-François Lyotardista. Kaikki "muotifilosofit" kokevat saman kohtalon, hylkäyksen.
2. TN 5. Viittaan Zizekin teoksen tai artikkelin nimen kirjajyhdistelmään, jotka annan bibliografiassa ja sivunumeroilla.
3. Kuten Laclau (1989, s. x-xi) muistuttaa.
4. Hegelin jälkeisen filosofian keuhkeat suuntaukset ovat Zizekin mukaan loogis-analyttinen, fenomenologinen ja marxilainen filosofia (TN3). Hän hyödyntää 'analyttikkoja', mutta on peruslinjauksissaan heistä aika kaukana. Husserl ei hänen kirjoituksissaan figuroi. Heidegger sen sijaan esiintyy, lähinnä negatiivisten viitteiden muodossa (Jugoslaviassa oppositio oli jakautunut 'oikeistolaisiin heideggerilaisiin' ja 'vasemmistolaisiin althusserilaisiin'). Marxilaisista hänelle keskeisimmät näyttävät nykyään olevan Adorno ja Althusser, joita hän käyttää usein vain heistä erottautuakseen. Tältä pohjalta Zizekin ajattelua voitaneen pitää lähinnä 'lacanilaisena dialektiikkana'.
5. Zizek ja sloveenit eivät kuitenkaan ole näytelleet järin suurta roolia viimeaikaisessa keskustelussa. Toki heidät on huomioitu: Laclau (ema.) kirjoittaa Zizekistä 'virkansa puolesta' eräänlaisena liittolaisena; Elliott (1992, s. 183-199) huomioi Zizekin postmodernismi-kritiikin ja kytköksen Laclau ja Mouffin post-marxismiin, muttei halua käsitellä saksalaisen idealismin merkitystä sloveenien projekteille; Butler (1993, s. 187-222) puolestaan ei hyväksy ajatusta identifikaatiosta (vaan uskottelee seksuaalisen identiteetin olevan voluntaristista) eikä erityisesti reaalisen käsitettä; Copjec (1994, s. ix) huomaa olevansa lähellä sloveeneja, muttei antaudu ainakaan julkiseen keskusteluun; Gasché (1994) muistuttaa, ettei Zizekin esitystapa täytä kaikkia akateemisen kirjoittamisen kriteereitä (olen itsekin ihmetellyt, miten vaikeaa Zizekin ajatuksen seuraaminen on); ja Dews (1995) argumentoi vakuuttavasti, ettei Zizek väitteistään huolimatta ole sen paremmin hegeliläinen kuin lacanilainenkaan (parempi niin).
6. Esimerkiksi siitä, että filosofeja pyrittäisiin tarkastelemaan psykologisesti tai heidän teorioitaan heidän psykologisten ominaispiirteidensä ilmauksina.
7. Zizekin lyhyt, yhteenvedonomainen luonnehdinta sloveenien suuresta teemasta 'saksalainen idealismi ja psykoanalyysi', ks. EYS 46-55. Lähtökohta on siinä, että ajatus todellisuudesta subjektin konstruktiona yhdistää näitä kahta – Hegelin jälkeisen filosofian rappiokausi huipentui positivistiseen psykologiaan, jota vastaan Freud nousi muistuttamalla, ettei minä-kokemusta voi pitää lähtökohtana, koska se osana todellisuutta on kompleksin, tiedostamattoman prosessin tulos. – Immanuel Kantin transsendentaalifilosofia on sloveenien katsannossa ratkaiseva filosofian-

- historiallinen vedenjakaja: Kant ajatteli ensimmäisenä 'desentroidun', hajakeskitetyn subjektin. Avaimen tähän subjektiin tarjoaa Kantin transsendentaaliohjelman käsite. (ME 185-6) Tästä myöhemmin lisää.
8. Hänen teoretoisointinsa on "ankaran systemaattista", kuten Waltz (1996) huomaa. Kun yksi sosiaali- ja ideologiateorian peruskysymyksiä on yhteiskunnan ja yksilön ('metafyysisesti': yleisen ja yksittäisen) välinen suhde, niin tästä on lähteminen. Zizek pyrkii tämän ongelman ratkaisun perusteiden selventämiseen. Itse ratkaisutie kulkee determinismin ja voluntarismien ohdakkeisessa välimaastossa.
  9. Tällöin jäisivät huomaamatta eräät ratkaisevat muutokset, jotka kertovat Zizekin ajattelun kehityksestä post-althusserilaisesta lacanismista post-marxismia sivuten johonkin uuteen, kehitteillä olevaan filosofiseen diskurssiin: Zizekin aiemmin esillä pitämä hieman formalistinen käsitys 'symbolisesta piiristöstä' on alkanut antaa tilaa realistisemmalle käsitykselle, että Lacanin 'symbolinen' tarkoittaa lähinnä sosiaalista (SI 21). Toisessa yhteydessä Zizek jopa viittaa symboliseen vaihtoon (ME 193). Saattaisi näyttää kuin kieli-idealinen yleisvaikutelma olisi alkanut tehdä tilaa sosiaaliteoreettisemmille painotuksille. En usko moisen vaikutelman toteutuun. Zizek ei ole aiemminkaan edustanut varsinaista kieli-idealismia, onpa vain alkanut tuoda entistä selvemmin esiin sitä, että sosiaalinen 'järjestys' sisäistetään. Toisaalta, tuoreessa Schelling-kirjassaan hän esittää itsekritiikin, jonka mukaan on aiemmin katsonut symbolisaation umpikujan – loogisten paradoksien tuottamisen; tästä pian lisää – määränneen jopa fysiikan abstraktempia kysymyksiä, mutta on päätenyt käsitykseen, että symbolinen järjestys kohdataan jo luonnossa. (IR 236, viite 44) Näin symbolisen logiikka ei perustu inhimillisen vaan fysikaalisen todellisuuden erityisyyteen. Zizekisiin liittyvää uutta leimaa pyrkimys inhimillisen todellisuuden ongelma-alueiden vahvaan kokonaishahmotukseen: poliittinen ja sosiaaliteoria saavat seurakseen kulttuuri- ja oikeusteorian, ja koko rakennelmaa yhdistää lacanismin kautta muokattu ideologiateoria.
  10. Näin ideologiateorian kannalta. Hieman toisesta näkökulmasta Zizekin ehkäpä keskeisimmiksi käsitteiksi nousevat lacanilaiset reaaliset ja symbolisen käsitteet. Näkökulmaa voisi nimittää vaikkapa metafysiseksi, sillä 'reaalinen' suhteessa symbolisesti välittyneeseen todellisuuteen nostaa esiin kysymyksiä, jotka väijäämättä tuovat mieleen perinteisen 'ensimmäisen filosofian' kysymyksen, eli kysymyksen olevasta.
  11. Zizekin kielikäsitystä voi siis pitää 'struktuurilaisena' tai post-sellaisena siinä mielessä, että se perustuu löyhästi de Saussuren (1966) kieliteorialle. Lacanin tekemä muokkaustyö (ks. Ragland-Sullivan 1986, s. 208-66) kuitenkin takaa sen, ettei Lacanin (saati Zizekin) kieliteoriaa voi palauttaa de Saussureen; suhdetta voi parhaiten kuvata sanomalla Lacanin käyttäneen Saussurea. Samoin 'struktuurilaismin' kanssa sietää olla varovainen, mikäli 'rakenne' käsitetään staattisena, muuttumattomana elementtien järjestyksenä. Lacan työsti rakenteen käsitteensä mm. Descartesin ja Fregen pohjalta dynaamiseksi, 'matemaattiseksi' käsitteeksi, kertoo Ragland-Sullivan (emt. s. 200-3).
  12. SOI 93. Zizekin tapa rinnastaa systemaattisesti kieli ja symbolinen kuitenkin vihjaa, että hänelle niissä on keskeistä differentiaalisuus: merkki saa merkityksensä signifioijien keskinäisestä erojen leikistä. 13. Idean Zizek omaksuu Saul Kripkeltä, joka esittää teoksessa Naming and Necessity (1980) hämmentävän yksinkertaisen käsityksen kielen ja 'ulkoisen' todellisuuden välisestä suhteesta.
  13. Idean Zizek omaksuu Saul Kripkeltä, joka esittää teoksensa Naming and Necessity (1980) hämmentävän yksinkertaisen käsityksen kielen ja 'ulkoisen' todellisuuden välisestä suhteesta.
  14. SOI 89-91, 95
  15. Suomessa Ihanus 1995 näyttää olevan tällä kannalla.
  16. Dews (1990, s. 105) huomauttaakin Lacanin omaksuneen symbolisen käsitteen Lévi-Straussilta: Lacan muuntaa Lévi-Straussin 'symboliset järjestelmät' yhdeksi 'symboliseksi järjestykseksi'.
  17. Ts. selittävän sosiaalista psykologisella, näin esim. Ebert 1994.
  18. Koemme olevamme toimija-subjekteja ja yleensä sitä olemmekin, mutta tämä subjektiivinen kokemus on tulosta prosesseista, joihin emme introspektiivisesti ('sisäisellä tarkastelulla') yllä. Sosio-kulttuuriset sisäistyksen muodostuvat omiksi psyykkisiksi toiminnokseen, jotka puolestaan ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja muiden psyykkisten toimintojen kanssa. Subjektiviteetti on tämänkaltaisen kompleksin prosessin 'pintaa' tai 'pintavaikutusta' (havainto-tietoisuus -apparaattiin ja muistiin perustuva ilmiö).
  19. Freud puhui minän jakautumisesta (Laplanche-Pontalis 1973, s. 428-9), mutta lacanilaiset vievät jakautumisen ajatuksen pidemmälle.
  20. Ks. Freud (1993, s. 61-168 ja 1981, s. 455-475). Ensimmäinen Freud (1981, s. 249-262) teki 'tietoisuusteoreettisen' hahmotuksen, jossa hän erotti tietoisin esitietoisesta ja tiedostamattomasta. Myöhemmin hän (emt. s. 455-475) täydensi kuvaa yleisemmällä jäsenyksellä, jossa minä, yliminä ja se (es, das Es) jäsenyivät omiksi psyykkisiksi toiminnokseen tai alueikseen. Lacanin erottelu reaalisesta, imaginaarisesta ja symboliseen

- järjestykseen - mahdollisesti myös symptomien järjestykseen, ks. Ragland-Sullivan (1986, s. 130), myös Zizek (SOI 11-23, 55-58, 69-79, 124-8; LA 125-140; EYS 155) vihjailee tähän - on näistä erillinen, mutta perustuu hänen Freud-tulkintaansa.
21. Reaalista Zizekillä, ks. SOI 161-4 ja 169-71, EPF 62, 91-2 (viite 1), 112, LA 29-47, EYS 20-23, TN 35-44, 128-30, 168-9.
  22. Reaalinen riippuu diskurssin loogiasta, joka rajoittuu tai sulkeutuu reaaliseen, sanoo Jacques-Alain Miller (1990, s. xxiv), se ei ole eheä kokonaisuus - on vain reaalisen-paloja.
  23. SOI 163. Althusseria tunteva saattaisi löytää kiinnostavia yhtäläisyyksiä reaalisen käsitteen tämän puolen ja Althusserin ylimääräytymisen käsitteen väliltä.
  24. Imaginaarinen jää Zizekillä selvästi toissijaiseksi suhteessa reaalisen ja symbolisen välisiin suhteisiin. Näin lienee osaltaan siksi, että hän katsoo varhaisemman, erityisesti Althusser-pohjaisen, Lacan-tulkinnan keskityneen liiaksi imaginaarisen ja symbolisen väliseen suhteeseen (esim. SOI 124).
  25. Vrt. SOI 104-5.
  26. Ei lienekään ihme, että elokuvateoreetikot tarttuivat 1970-luvulla hana-kasti Lacanin imaginaarisen käsitteeseen ja ns. peilivaiheteriaan.
  27. Wright (ed.) 1992, s. 173.
  28. SOI 171. Sen sijaan reaalinen määrittänyt tältä kannalta kohtana, jossa vastakohtaiset termit käyvät yksin. "Ainoa filosofinen vastine tälle on Hegelin dialektiikka: aivan Logiikan alussa Oleminen ja Ei-mikään eivät ole toisiaan täydentäviä, eikä Hegelin ajatus ole, että ne saivat identiteettinsä keskinäisen eronsa kautta. Ydin on, että Oleminen itsessään, yrittäessämme käsittää sitä 'sellaisenaan', puhtaassa abstraktiossaan ja määreettömyydessään ilman tarkempia spesifikaatioita, paljastaa olevansa Ei-mitään." SOI 172.
  29. Psykoanalyttista teoriaa tulkitaan myös subjektivistisesti, jolloin pyritään sulkemaan kysymys yksilöstä riippumattomien sosiaalisten tekijöiden roolista tarkastelun ulkopuolelle (ks. viite 15 edellä). En kuitenkaan pidä tällaisista tulkintaa sosiaalifilosofisesti hedelmällisenä.
  30. SI 21. Zizek ei kuitenkaan, ainakaan toistaiseksi, ole käynyt teoretisoimaan systemaattisesti ideaalista (tästä ks. Iljenkov 1984a/b). Huomioipahan vain asiantilan. Näyttää kuitenkin, kuin hän väijäämättä etenisi 'ideaalisen ongelmaan': huomautin edellä (viite 9) hänen itsekritiikistään, jossa hän attribuoiv symbolisen erityislaadun fyysikaaliselle todellisuudelle, jolloin se ei enää ole sosiaalisen ominaisuus (mikä sekään ei olisi idealismia, sillä sehän voisi aiheutua vaikkapa materiaaliseen tuotantoon ja uusintamiseen ilmaantuvan työnjaon synnyn vaikutuksista sosio-symbolisille käytännöille ja rakenteille). Tällöin olisi vain loogista ottaa viimeinen askel ja asettaa selkeästi kysymys ideaalisesta ja sen 'alkuperästä'.
  31. EPF 263.
  32. Subjektin syystä, ks. CS tai ME 7-53. Argumentti etenee molemmissa samoin: Zizek tarkastelee ns. Frankfurtin koulun yrityksiä suhteuttaa Freudin ja Marxin ajattelua ja huomaa Adornon ja Habermasin Freud-tulkinnat ongelmallisiksi. Lopulta hän kääntyy Lacanin puoleen, jolta löytää vastauksen, objekti pikku a:n.
  33. EYS 49.
  34. Ks. myös Dews 1990, s. 89-90. Aiheesta lisää Dews 1995, s. 26. Tässä Dews myös huomauttaa Zizekin Lacan-tulkinnan osoittavan, ettei zizekismiä voi pitää lacanismina, koska Zizek ei huomioi, että Lacanilla objekti pikku a 'derivoituu' faktasta, että se on Toisen halun objekti jolloin se tavallaan ylläpitää subjektin ja Toisen välitystä. Jos Dewsin kritiikki todellakin tihtyy tähän, niin sitä on pidettävä harhaanjohtavana: Zizek on huomioinut objekti pikku a:n roolin subjektin ja Toisen välittäjänä (sisäistettyinä Toisen halun objektina), ks. ME 177-9.
  35. Ohitan tässä yhteydessä Toisen tarkastelun. Lyhyesti luonnehdittuna se tarkoittaa kaikkea subjektille 'vierasta', toisten kokonaisuutta tiedostamattomasta ulkomaailmaan. Taloudellisuus- ja selkeyssyistä ohitan myös 'nautinnon' ja 'symptomien' käsitteet, vaikka ne ovatkin zizekismissä melko keskeisessä asemassa; ks. esim. SOI 11-84 ja EYS 8
  36. Esseen "Beyond Discourse-Analysis" (1990) nimi kertonee Zizekin intressin. Hänen mukaansa diskurssianalyysi ei riitä, sillä diskurssillakin on ehtonsa. 'Tuonpuoleisuuden' loogiikkaa meidän on tarkasteleminen.
  37. BDA 254.
  38. SOI 104-5, 110.
  39. ME 177.
  40. ME 178.
  41. BDA 259.
  42. SOI 33. Zizek ei kuitenkaan missään vaiheessa ole jäsentänyt tarkemmin fantasian ja ideologian käsitteellistä suhdetta: Mikä on tarkasti ottaen sosiaalisen fantasian ja ideologian välinen suhde? Miten ne eroavat toisistaan? Tähän Zizek ei vastaa kunnolla.
  43. SOI 93.
  44. SOI 97.
  45. SOI 100.
  46. Kuten yllä (imaginaarisen järjestyksen yhteydessä) koetin esittää. Lyhy-

esti: imaginaariselle perustuva ajattelu postuloi 'hengen', 'itsen', 'minän' tms:n lähtökohdaksi ja perustaksi.

47. Jos subjektivistis-solipsististen käsitysten ydin on siinä, että minä voin olla varma vain mieleissäni olevista ideoista, jolloin itseni ulkopuolinen todellisuus aina välittyneenä kyseenalaistuu, niin psykoanalyttinen teoria on niiden vastakohta: todellisuus on ehdottomasti olemassa, sen sijaan minää ei koherenttina entiteettinä ole olemassa. ME 170.
48. Ks. viite 7 edellä.
49. Näin ainakin Zizek tulkitsee Schellingin Weltalter-luonnosta (IR).
50. TN 237.

Kirjallisuus

- Judith P. Butler, *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "sex"*. Routledge, New York & London 1993.
- Joan Copjec, *Read My Desire: Lacan Against the Historicists*. The MIT Press, Cambridge, Mass. & London 1994.
- Ferdinand de Saussure, *Course in General Linguistics*. (Ed.) Charles Bally & Albert Sechehaye. McGraw-Hill, New York, Toronto, & London 1966.
- Peter Dews, *Logics of Disintegration: Post-structuralist Thought and the Claims of Critical Theory*. Verso, London & New York 1990.
- Peter Dews, The Tremor of Reflection. Slavoj Zizek's Lacanian Dialectics. *Radical Philosophy* no. 72 July/August 1995, s. 17-29.
- Teresa L. Ebert, 1994. The Surplus of Employment in the Post-al Real. *Rethinking Marxism* no. 7, Fall 1994, s. 137-42.
- Anthony Elliott, *Social Theory & Psychoanalysis in Transition: Self and Society from Freud to Kristeva*. Basil Blackwell, Oxford & Cambridge, Mass. 1992.
- Sigmund Freud, *Johdatus psykoanalyysiin*. Gummerus, Jyväskylä 1981.
- Sigmund Freud, *Johdatus narsismiin ja muita esseitä*. Valikoineet Ilpo Helén & Mirja Rutanen. Love Kirjat, Helsinki 1993.
- Rodolphe Gasché, Yes Absolutely: Unlike any Writing Pen. Teoksessa Ernesto Laclau (ed.), *The Making of Political Identities*. Verso, London & New York 1994, s. 76-102.
- Juhani Ihanus, *Toinen. Kirjoituksia psyykestä, halusta ja taiteista*. Gaudeamus, Helsinki 1995.
- Evald V. Iljenkov, Ideaalisen ongelma 1. *Soihtu* no. 1, 1984a, s. 27-38.
- Evald V. Iljenkov, Ideaalisen ongelma 2. *Soihtu* no. 2, 1984b, s. 14-30.
- Saul A. Kripke, *Naming and Necessity*. Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1980.
- Ernesto Laclau, Preface. Teoksessa Slavoj Zizek, *The Sublime Object of Ideology*. Verso, London & New York 1989, s. ix-xv.
- J. Laplanche & J.-B. Pontalis, *The Language of Psycho-analysis*. W. W. Norton, New York 1973.
- Jacques-Alain Miller, *Microscopia: An Introduction to the Reading of Television*. Teoksessa Jacques Lacan, *Television: A Challenge to the Psychoanalytic Establishment*. Norton, New York & London 1990, s. xi-xxxi.
- Ellie Ragland-Sullivan, *Jacques Lacan and the Philosophy of Psychoanalysis*. Croom Helm, London & Canberra 1986.
- Matthias Waltz, Anders Gesagt: Die Substanz ist Subjekt. Wie der Geniale 'Vereinfacher' Slavoj Zizek Hegel und Lacan Zusammenbringt. *Süddeutsche Zeitung* 5.1. 1996.
- Elizabeth Wright (ed.), *Feminism and Psychoanalysis: A Critical Dictionary*. Blackwell Publishers, Oxford & Cambridge, Mass. 1992.
- Slavoj Zizek, *The Sublime Object of Ideology*. Verso, London & New York 1989. [= SOI]
- Slavoj Zizek, Beyond Discourse-Analysis. Teoksessa Ernesto Laclau, *New Reflections on the Revolution of Our Time*. Verso, London & New York 1990, s. 249-260. [= BDA]
- Slavoj Zizek, *For They Know not What They Do: Enjoyment as a Political Factor*. Verso, London & New York 1991. [= EPF]
- Slavoj Zizek, *Enjoy Your Symptom! Jacques Lacan in Hollywood and Out*. Routledge, New York & London 1992. [= EYS]
- Slavoj Zizek, *Looking Awry: An Introduction to Jacques Lacan Through Popular Culture*. The MIT Press, Cambridge, Mass. & London 1993. [= LA]
- Slavoj Zizek, *Tarrying with the Negative: Kant, Hegel, and the Critique of Ideology*. Duke University Press, Durham 1993. [= TN]
- Slavoj Zizek, Introduction: The Spectre of Ideology. Teoksessa Slavoj Zizek (ed.), *Mapping Ideology*. Verso, London & New York 1994, s. 1-33. [= SI]
- Slavoj Zizek, Is There a Cause of the Subject? Teoksessa Joan Copjec (ed.), *Supposing the Subject*. Verso, London & New York 1994, s. 84-105. [CS]
- Slavoj Zizek, *The Metastases of Enjoyment: Six Essays on Woman and Causality*. Verso, London & New York 1994. [= ME]
- Slavoj Zizek, *The Indivisible Remainder: An Essay on Schelling and Related Matters*. Verso, London & New York 1996. [= IR]